

The historical event

Vol 1, No 1 (2026)

The historical event

Το Γεγονός

περιοδικό ιστορικής έρευνας, Διδακτικής της Ιστορίας & Ψηφιακής Τεχνολογίας

The historical event

Τεύχος 1

Ιστορία

Διδακτική

Νέες
Τεχνολογίες

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΒΡΕΤΑΝΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ
ΤΗΣ ΙΘΑΚΗΣ WRIGHT KNOX (1821-1827) :
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ '21

Χριστοστόμη Δενδρινού

doi: [10.12681/geg.44832](https://doi.org/10.12681/geg.44832)

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΒΡΕΤΑΝΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΙΘΑΚΗΣ WRIGHT KNOX (1821-1827) : ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ '21

Χρυσοστόμη Δενδρινού

Ιστορικός - Ερευνήτρια

ABSTRACT

Wright Knox arrived in Ithaca in February 1821 as the new Resident of the island, which was part of the Ionian States. In addition to Ithaca he commanded a group of neighboring Islands that belonged to Ithaca's region, including Kalamos which became a major hot spot for refugees. The topic presented in this article is the correspondence between the Ithaca's Resident and Kalamos's Commander with the secretaries and the Lord High Commissioner himself, focusing on a pivotal historical turning point. The content of that correspondence is divided into four key parts: a) The Greek war of independence and its Heroes. Refugees, human trafficking and slavery, b) The British Policy toward the Greek revolt. Anticipation of the uprising and the stance of Neutrality, c) Governance and Finances. Administration and revenues of the Ionian State, d) Public Health and Trade and Sanitary restriction measures.

Λέξεις-κλειδιά: Ιθάκη, Ελληνική Επανάσταση, Ιόνια Νησιά, Βρετανική Κυριαρχία, Επιστολογραφία.

Εισαγωγή

Με τη συνθήκη του Παρισιού το 1815 η Ιθάκη περνά στην προστασία των Άγγλων μαζί με τα υπόλοιπα Επτάνησα. Τον Φλεβάρη του 1821 τη θέση του Τοποτηρητή του νησιού αναλαμβάνει ο Ιρλανδός Λοχαγός Wright Knox.¹ Ο Captain Wright Knox θα παραμείνει σε αυτό το αξίωμα μέχρι τον πρόωρο θάνατό του στα τέλη Δεκεμβρίου του 1827. Στα έξι χρόνια της διοίκησης του νησιού, θα κληθεί να αντιμετωπίσει σημαντικά γεγονότα και να έρθει σε επικοινωνία με πρόσωπα, τα οποία σχετίζονται με την Ελληνική Επανάσταση.

Η αλληλογραφία του Τοποτηρητή της Ιθάκης με την κεντρική διοίκηση των Ιονίων Νήσων, που φυλάσσεται στα αρχεία του Kew, στη Μεγάλη Βρετανία και στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αρχεία Νομού Κέρκυρας, εντοπίστηκε από τον Michael Cuming, απόγονος του Knox. Ο Michael Cuming αξιοποίησε ένα μέρος από το υλικό αυτό σε βιβλίο που εξέδωσε για τον Wright Knox² και είχε την καλοσύνη να μου διαθέσει τα πρωτότυπα, ώστε να τα επεξεργαστώ περαιτέρω.

Χαρακτηριστικά των Αρχείων

Με βάση το παραπάνω υλικό και τις ιδιαιτερότητές του πραγματοποιήθηκε η μεταγραφή 264 χειρόγραφων επιστολών, που αριθμούν όλες μαζί 274 φύλλα. Κάποιες επιστολές είναι πολυσέλιδες, παρουσιάζουν πυκνότητα σε ορισμένους μήνες και ελλείψεις σε άλλους. Ορισμένες έχουν γραφτεί την ίδια ημερομηνία και παρουσιάζουν κοινό θέμα, όμως διαφοροποιούνται ως προς τον παραλήπτη. Κάποιες έχουν κοινή ημερομηνία, έναν παραλήπτη αλλά εμφανίζουν διαφορές ως προς το θέμα, ενώ άλλες φορές ένα συγκεκριμένο ζήτημα είναι το κυρίως θέμα διαδοχικών επιστολών. Στο ίδιο υλικό συμπεριλαμβάνονται πίνακες μισθοδοσίας, πίνακες υγειονομείου, πατέντα πλοίων, καθώς και απογραφικά στοιχεία προσφύγων, τα οποία αποτελούν συνοδευτικά έγγραφα των συγκεκριμένων επιστολών.

Οι επιστολές είναι γραμμένες στην αγγλική και δύο στην ιταλική γλώσσα. Παρόλο που οι παραλήπτες είναι αγγλόφωνοι, ο Wright Knox χρησιμοποιεί πολλές ιταλικές λέξεις, καθώς αποτελούσαν την καθιερωμένη ορολογία, με σκοπό να προσδιορίσει ιδιότητες, επαγγέλματα και αξιώματα. Επιπλέον, όλοι οι όροι που εμφανίζονται, ήτοι διοικητικοί, υγειονομικοί, νομικοί, σπάνια μεταφράζονται στην αγγλική. Το ίδιο ισχύει για τα τοπωνύμια της Ιθάκης αλλά και των νησιών που υπάγονται σε αυτή, όπου συνήθως γράφονται είτε με την ιταλική ορθογραφία (π.χ. Sarachinico για τη λέξη Σαρακίνικο) ή με την ντοπιολαλιά της εποχής (π.χ. Lya για το τοπωνύμιο Λυά). Το ίδιο ισχύει για

¹ Ο Captain Wright Knox γεννήθηκε στην Ιρλανδία το 1783. Ήταν το έβδομο παιδί της οικογένειας του Αιδεσιμότατου William Knox και της Elizabeth Wright. Ο Knox θα μπει στους κόλπους του 87ου Συντάγματος στις αρχές του 1809. Από τους πρώτους μήνες θα βρεθεί στην Ιβηρική Χερσόνησο και θα λάβει μέρος σε μάχες στην Πορτογαλία και την Ισπανία κατά τη διάρκεια του Πολέμου της Ιβηρικής Χερσονήσου. Τον Απρίλη του 1814 επιστρέφει στο Cork της Ιρλανδίας, όντας πια υπολοχαγός. Το 1817 γνωρίζει την Jane Gordon και προκειμένου να την παντρευτεί, μέσω γνωριμιών και συστατικών επιστολών, προάγεται στο αξίωμα του λοχαγού και αργότερα εξαγοράζει τον τίτλο του υπό-επιθεωρητή της Πολιτοφυλακής, ως τέτοιος διορίζεται στην Κεφαλονιά στις 15/9/1818. Πιθανότατα δούλεψε καλά στη θέση αυτή και στις 26 Ιανουαρίου 1821 διορίζεται Τοποτηρητής στην Ιθάκη (Cuming, 2019: 4).

² Michael Cumming (2019), *The sword of Ithaca*. Σε αυτό το βιβλίο που υπήρξε ιδιωτική έκδοση, ο Cuming, περνά σε μία σφαιρική απεικόνιση της φυσιογνωμίας του Knox του οποίου άλλωστε είναι απόγονος. Σε αυτό υπάρχουν πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση του Τοποτηρητή, αλλά ταυτόχρονα και το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρα στον ελλαδικό χώρο και στον ευρύτερο χώρο της Βρετανικής Αυτοκρατορίας.

ελληνικά τοπωνύμια και ονόματα. Σε πολλές περιπτώσεις εντοπίζουμε το ίδιο ελληνικό τοπωνύμιο ή επώνυμο γραμμένο διαφορετικά από επιστολή σε επιστολή.

Αναφορικά με τον αποστολέα, το μεγαλύτερο μέρος του αρχείου είναι γραμμένο από τον ίδιο τον Τοποτηρητή, ορισμένες από τον Διοικητή του Καλάμου, J. Crummer και από διάφορους γραφείς από άλλες υπηρεσίες ή ιδιώτες. Σχεδόν όλες οι επιστολές απευθύνονται στον εκάστοτε γραμματέα ή αναπληρωτή γραμματέα (acting secretary) του Αρμοστή, προς ενημέρωση του δεύτερου. Στη διάρκεια του 1821 και μέχρι τον θάνατο του Αρμοστή Maitland γραμματέας του είναι ο Frederick Hankey, με τον οποίο ο Wright Knox ανταλλάσσει συχνά εμπιστευτικές επιστολές, με την ένδειξη πάνω αριστερά «private» και ξεκινά με τον χαιρετισμό «Dear Sir Frederick» ή «My dear Sir Frederick».

Ο T. Maitland απεβίωσε τον Ιανουάριο του 1824, έκτοτε οι επιστολές του Wright Knox προς τον Αρμοστή F. Adam,³ έχουν παραλήπτες διάφορους γραμματείς του τελευταίου αντικαταστάτες τους (acting secretary), όπου την πρώτη διετία είναι οι T. Lane και E. Gilfin, ενώ μετά το 1824 αναλαμβάνει ο Major I. Rudsdel. Αφού ο F. Adam γίνεται Αρμοστής δεν έχουμε καμία επιστολή σταλμένη από τον Wright Knox προς αυτόν, ενώ το αντίθετο ισχύει για τον J. Crummer,⁴ διοικητή του Καλάμου του οποίου οι περισσότερες επιστολές έχουν άμεσο παραλήπτη τον F. Adam. Αυτό το τελευταίο σίγουρα σχετίζεται με το ειδικό βάρος του Καλάμου στο προσφυγικό ζήτημα, αν και γεννά ερωτήματα για πιθανές μετατοπίσεις αναφορικά με τις σχέσεις ανάμεσα στους Βρετανούς αξιωματούχους.

Μέχρι και τον Ιανουάριο του 1823 η διοίκηση των νήσων Ιθάκη, Κάλαμος και Καστός ήταν αποκλειστικά ευθύνη του Wright Knox, αφού όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ανήκαν στη διοικητική περιφέρεια της Ιθάκης. Όταν όμως κύματα Ελλήνων προσφύγων καταφεύγουν στα νησιά αυτά από τις απέναντι ακτές και με δεδομένη την υποδεέστερη των καταστάσεων βρετανική άμυνα στον Κάλαμο και τον Καστό, οι Βρετανοί έρχονται αντιμέτωποι με το συγκεκριμένο ζήτημα. Έτσι, σύμφωνα με την αλληλογραφία, τον Ιανουάριο του 1823 τοποθετείται στο νησί ως Διοικητής (υφιστάμενος του Τοποτηρητή) ο J. H. Crummer, του οποίου οι επιστολές είναι αλληλένδετες με αυτές του Wright Knox. Διαφαίνεται, λοιπόν, πως υπήρχε μία σειρά από τοπικούς αξιωματούχους που είχαν αμεσότερη συμμετοχή με τα πράγματα σε σχέση με άλλους αξιωματούχους της περιοχής, όπως ο Νάπιερ (Γκέκας, 2021: 166).

---

³ Sir Frederick Adam GCB, GCMG, Σκώτος, με μεγάλη και λαμπρή στρατιωτική θητεία. Γεννημένος στις 17 Ιουνίου 1781 στη Σκωτία από εύπορη οικογένεια της οποίας ήταν το τέταρτο παιδί. Στα 14 του κατατάχθηκε στον στρατό. Έλαβε μέρος σε μάχες στην Αίγυπτο και την Ολλανδία, μεταξύ 1812-13 και στον πόλεμο της Ιβηρικής Χερσονήσου όπου και τραυματίστηκε. Αντιστράτηγος στη μάχη του Βατερλώ το 1815, ηγήθηκε της 3ης ελαφριάς Ταξιαρχίας. Το 1815 στάλθηκε στο Ιόνιο, ως διάδοχος του στρατηγού Campell μέχρι το 1824 οπότε μετά τον θάνατο του Maitland, του οποίου υπήρξε βοηθός και συνεργάτης, αναλαμβάνει το αξίωμα του Λόρδου Ύπατου Αρμοστή των Ιονίων Νήσων, θέση που θα κρατήσει μέχρι και το 1832, οπότε αναλαμβάνει χρέη κυβερνήτη στο Madras της Ινδίας. Πέθανε τον Αύγουστο του 1853. Ο Adam ή από τη δημόσια ή από την ιδιωτική πλευρά του ήταν αρεστός στην αριστοκρατία των Νησιών γι' αυτό και συγκαταλέγεται στους πιο συμπαθείς αρμοστές. Η γενική του πολιτική έμοιαζε με αυτή του Maitland, του οποίου συνέχισε το έργο (Orkney: 115). Ωστόσο επί της θητείας του επιστρέφει στην Ελλάδα και η θέση της Αγγλίας απέναντι στην Ελλάδα αλλάζει. Ο Adam έμεινε στην ιστορία και για τα έργα του που συνέβαλαν στην πρόοδο των νησιών (Βερούκιος, 1964 : 205-206).

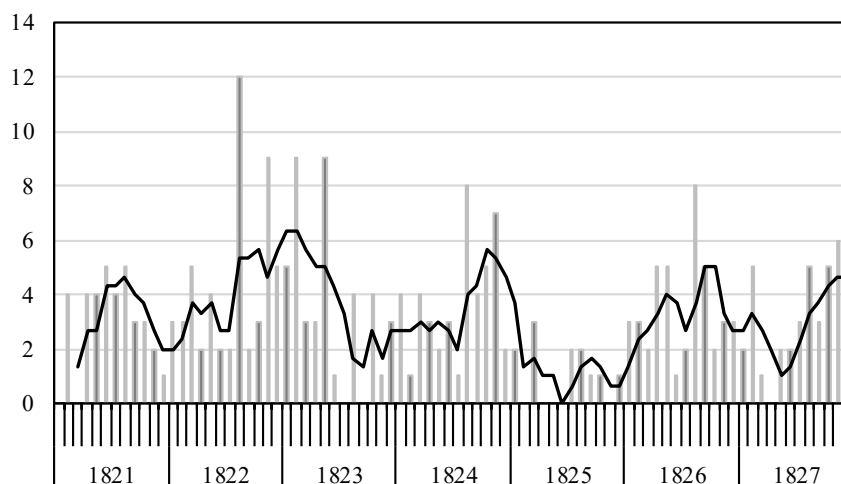
⁴ James Henry Crummer (1792-1867) Ιρλανδός, υπηρέτησε στην εκστρατεία της Ιβηρικής χερσονήσου, στο Βατερλώ και στα Ιόνια Νησιά, ως διοικητής του Καλάμου (1821-28), στη συνέχεια ως διοικητής της Αστυνομίας στην Αυστραλία (<https://lordbyron.org>).

Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, παρατηρείται ανομοιογένεια ως προς τη συχνότητα των επιστολών, τόσο ανά μήνα όσο και ανά έτος. Αν δεχτούμε ότι η επικοινωνία γίνεται σε σχετικά τακτική βάση για τα επτά συναπτά έτη που εξετάζουμε, μπορούμε να σημειώσουμε πως η αλληλογραφία είναι πλούσια σε γεγονότα και δεν θα πρέπει να παραλείψουμε ότι υπάρχουν ή υπήρξαν επιπλέον επιστολές, που ίσως φυλάσσονται σε άλλες συλλογές.

Με εξαίρεση το 1825, για το οποίο δεν είναι σαφής ο λόγος του χαμηλού αριθμού των επιστολών, στα υπόλοιπα έτη από το 1821 έως το 1827 στέλνονταν ετησίως 35 με 52 επιστολές ανά έτος (Πίνακας 1). Δηλαδή, 3 με 4 επιστολές ανά μήνα ή εναλλακτικά, 1 επιστολή την εβδομάδα ή κάθε δέκα ημέρες. Αυτή η εκτίμηση μας οδηγεί προς την άποψη μίας σταθερής συχνότητας υπηρεσιακής ενημέρωσης. Ωστόσο, αυτή η απλούστευση παραβλέπει τις περιοδικότητες που εμφανίζει στην πραγματικότητα αυτό το υλικό, όπως προκύπτει από τον παρακάτω πίνακα και την πιο παραστατική εκδοχή του γραφήματος που ακολουθεί (Γράφημα 1).

	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827
Ιανουάριος	0	3	5	4	2	3	2
Φεβρουάριος	4	3	9	1	0	3	5
Μάρτιος	0	5	3	4	3	2	1
Απρίλιος	4	2	3	3	0	5	0
Μάιος	4	4	9	2	0	5	2
Ιούνιος	5	2	1	3	0	1	2
Ιούλιος	4	2	0	1	2	2	3
Αύγουστος	5	12	4	8	2	8	5
Σεπτέμβριος	3	2	0	4	1	5	3
Οκτώβριος	3	3	4	5	1	2	5
Νοέμβριος	2	9	1	7	0	3	6
Δεκέμβριος	1	5	3	2	1	3	3
<i>Σύνολο</i>	<i>35</i>	<i>52</i>	<i>42</i>	<i>44</i>	<i>12</i>	<i>42</i>	<i>37</i>

*Πίνακας 1: Κατανομή 264 επιστολών ανά μήνα και ανά έτος.
Πηγή: Public Records Office in Kew.*

Γράφημα 1: Αριθμός επιστολών Knox ανά μήνα και κύκλοι περιοδικότητας.
Πηγή: Public Records Office in Kew.

Το γράφημα της μηνιαίας αλληλογραφίας του διοικητή της Ιθάκης προς τις κεντρικές αρχές της Κέρκυρας αποτυπώνει με ενάργεια τον τρόπο με τον οποίο οι μεγάλες καμπές της Ελληνικής Επανάστασης εγγράφονται στη ρουτίνα της διοικητικής επικοινωνίας. Ήδη από το καλοκαίρι του 1821 παρατηρείται μία πρώτη σαφής άνοδος στη συχνότητα των επιστολών, που συμπίπτει με την επέκταση των επαναστατικών διεργασιών στη Δυτική Ελλάδα. Η Ιθάκη, ως νησί σε άμεση γεωγραφική εγγύτητα με τα επαναστατημένα εδάφη και με διοικητική ευθύνη για τον Κάλαμο, μετατρέπεται από νωρίς σε κόμβο παρακολούθησης και διαχείρισης των εξελίξεων. Η ένταση της αλληλογραφίας αυξάνεται εκ νέου από τα μέσα του 1822 έως τα τέλη του ίδιου χρόνου και τις αρχές του 1823. Την περίοδο αυτή σημειώνονται γεγονότα βαρύνουσας σημασίας, εκκινώντας από την έκβαση της μάχης του Πέτα και συνεχίζοντας με την πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου, έως τη βρετανική κινητικότητα στις αρχές του 1823 (προσέγγιση και επικοινωνίες των αρχών προστασίας στα Επτάνησα με τις ελληνικές αρχές) (Μεταξάς, 1878: 99-100).

Ακόμη πιο χαρακτηριστική είναι η νέα κορύφωση στα τέλη του 1824, που συμπίπτει με τη δεύτερη φάση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, καθώς και η εκ νέου έντονη κινητικότητα στις αρχές του 1826, περίοδο της Εξόδου του Μεσολογγίου. Και στις δύο αυτές φάσεις, όπως δείχνει το γράφημα, η αλληλογραφία αυξάνεται αισθητά, γεγονός που μπορεί να συνδεθεί άμεσα με τις προσφυγικές ροές προς τον Κάλαμο, οι οποίες υπάγονταν στη διοικητική ευθύνη της Ιθάκης. Η ανάγκη διαχείρισης πληθυσμών σε μετακίνηση, ζητημάτων επισιτισμού, ασφάλειας και δημόσιας τάξης εξηγεί τη συχνότερη και επείγουσα επικοινωνία με τον αρμοστή. Συνολικά, λοιπόν, το γράφημα αναδεικνύει την αλληλογραφία όχι απλώς ως αντανάκλαση των μεγάλων στρατιωτικών γεγονότων, αλλά ως ευαίσθητο δείκτη της καθημερινής πίεσης που ασκούσαν οι πολεμικές και προσφυγικές δυναμικές στο διοικητικό σύστημα των Ιονίων Νήσων.

Εάν θα θέλαμε να το διατυπώσουμε διαφορετικά, οι αιχμές που διακρίνονται στο γράφημα αντανακλούν μία φάση αυξημένων διεργασιών και ανάγκης συνεχούς ενημέρωσης της κεντρικής βρετανικής διοίκησης. Ο κυλιόμενος μέσος όρος αναδεικνύει ότι δεν πρόκειται για μεμονωμένα επεισόδια, αλλά για παρατεταμένες περιόδους έντασης, κατά τις οποίες η ροή πληροφοριών πυκνώνει συστηματικά, ακολουθώντας τις εξελίξεις στο πεδίο του πολέμου, των διεργασιών στον χώρο του Ιονίου και των τοπικών ζητημάτων, ιδίως του προσφυγικού.

Επί της ουσίας, μέσα από το υλικό της αλληλογραφίας του Wright Knox φαίνεται η λειτουργία του καθεστώτος της Βρετανικής Προστασίας και η πολιτική που εφαρμόστηκε στην Ιθάκη. Παράλληλα, τίθονται ζητήματα οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας για το συγκεκριμένο νησί και σαφώς, αφού οι πληροφορίες αφορούν την περίοδο που διαδραματίζεται η Ελληνική Επανάσταση διαφαίνεται πώς αλληλοεπιδρά αυτή η πολιτική με τα γεγονότα της Επανάστασης στη Δυτική Ελλάδα (πρόσφυγες, κυκλοφορία προσώπων, πειρατεία, εμπόριο, πολιτικές ζυμώσεις κ.ά.) με έμφαση στη σχέση τους με την Ιθάκη και τα παρακείμενα νησιά (Κάλαμος, Καστός, Εχινάδες).

Το περιεχόμενο των επιστολών, εκτός από τα έκτακτα θέματα, δηλαδή πληροφορίες για επεισόδια και πολεμικές αναμετρήσεις στη θάλασσα, καταδρομικές ενέργειες, ειδήσεις από τη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο, περιείχε πληροφορίες για τα εσωτερικά της Ιθάκης (παραγωγή, εμπόριο, δημόσια οικονομία, διοίκηση, δημόσια έργα, οδοποιία),⁵ αλλά και ειδικές αναφορές στη δημόσια υγεία και το προσφυγικό.

Ακολουθούν ορισμένα ενδεικτικά εδάφια. Οι επιστολές του 1821 είναι γεμάτες με αναφορές στους Βλασσόπουλο, Λόντο, Παπαδιαμαντόπουλο, Μουστοξύδη, Βαρνακιώτη, Πετρόμπεη (Μαυρομιχάλη). Αναφέρονται στην εμφάνιση προσφύγων από τον Μοριά και τη Ρούμελη στην Ιθάκη, τον Κάλαμο και τον Καστό. Στις 4 Απριλίου του 1821 σε επιστολή του Wright Knox προς Adam γίνεται η πρώτη αναφορά σε πρόσφυγες Μοραΐτες που έφυγαν από το λιμάνι της Πάτρας με ό,τι πιο ακριβό μπορούσαν. Σε αυτή την επιστολή γίνεται αναφορά και στο γραφειοκρατικό σκέλος της διακυβέρνησης. Αναφέρει δηλαδή:

Στέλνω διαταγές αυτό το απόγευμα στον Δικαστή να τους επιτρέψει την είσοδο, στους πρόσφυγες στον Κάλαμο, αλλά να τους πει πως πρέπει να έρθουν εδώ να μπου σε καραντίνα, και μέχρι τότε, τη λήξη της καραντίνας, ελπίζω να έχω οδηγίες από την Εξοχότητά σας σχετικά με αυτό το θέμα. (Public Records Office in Kew 1821 CO136/435)

Τόσο στη συγκεκριμένη όσο και στις επόμενες επιστολές μπορεί να γίνει κατανοητό πως τα πλοία μεταφέρουν πρόσφυγες που όμως έχουν μία οικονομική επιφάνεια. Στις 15 Απριλίου η επιστολή του Wright Knox στον Fr. Hankey αναφέρει την άφιξη στην Ιθάκη

---

⁵ Η αλληλογραφία του Τοποτηρητή είναι γεμάτη ποικίλες πληροφορίες για τα εσωτερικά της διοίκησης, όπως ότι ο Wright Knox δεν έχει γραμματέα, όπως συνέβαινε στα μεγαλύτερα νησιά. Σε αυτή την αλληλογραφία επίσης παρατίθενται οικονομικά στοιχεία, αφού γίνονται μηνιαίοι οικονομικοί υπολογισμοί για τα διαφορετικά ταμεία του νησιού. Ο Wright Knox πολλές φορές παραπονείται για τον χαμηλό του μισθό. Πράγματι ο μηνιαίος μισθός του Τοποτηρητή είναι 68 δολάρια και 2,5 οβολοί (Γενικά Αρχεία του Κράτους, Τμήμα Ιθάκης, Ιόνιο Κράτος –Ταμείο-Tesoriere Locale, φάκ. 9).

700 προσφύγων από την Πάτρα. Όμως το νησάκι του Λαζαρέτου αδυνατεί να τους δεχτεί και ως εκ τούτου η καραντίνα γίνεται σε ένα απομακρυσμένο μέρος της παραλίας (στο λιμάνι του Βαθιού). Έτσι, όπως σημειώνει «Ανέγειρα (στο μέρος της καραντίνας) προσωρινές καλύβες (αυτοί θα πληρώσουν τα έξοδα) [εννοεί τους πρόσφυγες]» (PROK 1821CO136/435).

Στις 17 Απριλίου σε επιστολή προς τον Frederick Adam γίνεται αισθητή η θέση της υπηρεσίας πληροφοριών και της κατασκοπίας. Στο υστερόγραφο ενημερώνει για την άφιξη προσφύγων στο νησί, ανάμεσα στους οποίους ο Ιωάννη Βλασσόπουλος, Έλληνας πρόξενος της Ρωσίας. Αυτή είναι η πρώτη αναφορά στον Βλασσόπουλο⁶ ο οποίος όχι μόνο θα κρατήσει ζωντανό το ενδιαφέρον της Βρετανικής Κυβέρνησης καθ' όλη την επόμενη χρονιά, αλλά θα γίνει και η αφορμή για την εντατικοποίηση των μέτρων από τους Βρετανούς.

*Είχα κάποιες αναφορές για τον Ρώσο Πρόξeno
κο Βλασσόπουλο αλλά δεν θεώρησα απαραίτητο να τον
αναφέρω αφού εξ' όσων γνωρίζω δεν έχω την παραμικρή
αμφιβολία πως μαζί με τον Επίσκοπο Πατρών και
κάποιον κύριο Σωτηράκη⁷ και οι δύο ύποπτοι ως
υποκινητές, διακινούν χρήμα και δρουν ύποπτα. Ο
αδερφός του Βλασσόπουλου είναι εδώ, σε κίνηση, και
κατάσχεσα όλη την αλληλογραφία. Ούτε ένα γράμμα δεν
ήρθε απ' αυτόν. Όλη του η οικογένεια παρακολουθείται
(PROK1821 CO136/435).*

Λίγες μέρες μετά, σύμφωνα με την επιστολή του Wright Knox προς τον Fr. Hankney, γραμμένη στις 22 Απριλίου, έφτασαν στην Ιθάκη ο Έλληνας πρόξενος της Πρωσίας, Ανδρέας Κοντογούρης,⁸ ο Σάββας Ποντίκης, ο οποίος διέθετε ρωσικά ταξιδιωτικά έγγραφα κι ο Ανδρέας Παπαδιαμαντόπουλος, ο οποίος είχε μαζί του 150.000 τάλιαρα, μάλλον για να προμηθευτεί πολεμοφόδια από τα Επτάνησα.⁹ Την πρώτη του Μαΐου, ο Wright Knox γνωστοποίησε με επιστολή του στον Fr. Hankey πως έδωσε από το λιμάνι του Βαθιού τους Λόντο,¹⁰ τον Παπαδιαμαντόπουλο και τον Θεοχαρόπουλο με το αιτιολογικό ότι ήταν ηγετικές μορφές της Επανάστασης στον Μοριά. Σημειώνει, επίσης, ότι οι τελευταίοι είχαν συγγενείς που συμμετείχαν στις μάχες και είχαν στείλει τις οικογένειες τους και κινητή περιουσία για προστασία στην Ιθάκη. Το παραπάνω, όπως θεωρούσε ο Wright Knox, φούντωνε τα φλέγοντα νέα που ήδη κυκλοφορούσαν ανάμεσα στους «αυτόχθονες», όπως ονόμαζε τους Ιθακήσιους, που ήταν έτοιμοι ανά πάσα στιγμή να εμπλακούν στην Επανάσταση.

⁶ Ο έμπορος Ιωάννης Βλασσόπουλος εγκαταστημένος από το 1816 στην Πάτρα και όντας γενικός πρόξενος της Ρωσίας στην πόλη αυτή, μνήθηκε το 1819 στη Φιλική Εταιρεία, της οποίας το έργο προώθησε σοβαρά στην περιοχή του (Πετράτος, 2021: 339).

⁷ Πιθανόν αναφέρεται στον Σωτήρη Θεοχαρόπουλο ή στον Σωτήρη Χαράλαμπε. Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, ήταν χαρακτηριστικό της αλληλογραφίας η εσφαλμένη γραφή ονομάτων ή η αναγραφή τους με ποικίλες εκδοχές. Ακολουθείται η προφορά της ιταλικής γλώσσας π.χ. ο Σωτηράκης (πιθανότατα αναφέρεται στον οπλαρχηγό) γράφει ως Satterachi όπου το «ch» προφέρεται με την ιταλική εκφορά ως «κι ή κη», ενώ τον Λόντο το γράφει Londa και τον Θεοχαρόπουλο τον γράφει Theodoro Poulo.

⁸ Πρόκειται για τον Ανδρέα Κοντογούρη πρόξeno της Πρωσίας (Σιμόπουλος, 1999: 197).

⁹ Το πρωί της 5/17 Απριλίου είχαν επιβιβαστεί στα καράβια οι Έλληνες πρόξενοι της Ρωσίας, της Πρωσίας και Σουηδίας για να φύγουν (Green, 1827: 12).

¹⁰ Πρόκειται για τον αδερφό του Ανδρέα Λόντου, Χριστόδουλο Λόντο (Βακαλόπουλος, 1980: 330-331).

Ένα μέρος των πληροφοριών που μεταφέρονται έχουν μία διάσταση φημολογίας, όπως την εισπράττουν οι Βρετανοί, αλλά εντυπώνουν και τις προσδοκίες τους να μάθουν περισσότερα για τις διεργασίες και τις αντιθέσεις στους κόλπους των επαναστατημένων. Προτείνει, μάλιστα, να προσεγγίσουν τον Νικόλαο Γερακάρη, που πρόσφατα είχε εγκαταλείψει την Πάτρα για τη Ζάκυνθο, για να προστατεύσει την οικογένειά του, με την ελπίδα να συγκεντρώσουν τέτοιου είδους πληροφορίες (1821 CO136/435; Βακαλόπουλος, 1980: 329-330).

Στην ίδια επιστολή βλέπουμε πρώτη φορά το επώνυμο Μουστοξύδης, με την επισήμανση: «Ο Μουστοξύδης είναι τόσο κακός, όσο ο αφέντης του» (PROK 1821 CO136/435). Άραγε, επρόκειτο για τον Ανδρέα Μουστοξύδη; Πρόκειται για μία αίσθηση της βρετανικής ανησυχίας ότι η Ελληνική Επανάσταση ήταν υποκινούμενη από τη Ρωσία; Θα ακολουθήσουν κι άλλες επιστολές χωρίς να δηλώνεται το βαπτιστικό όνομα του αναφερόμενου. Ωστόσο, στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, αρχείο Ιθάκης και συγκεκριμένα στον φάκελο του Εμπορικού Κριτηρίου (Εμποροδικείου φάκ. 12) εντοπίσαμε: «Α. Mustoxidi presidente dei Tribunali Ithaca». Γνωρίζοντας ότι ο Ανδρέας Μουστοξύδης είχε σπουδάσει νομική, άραγε οι αναφορές του Wright Knox αφορούσαν τον – φίλο του Ι. Καποδίστρια – Ανδρέα Μουστοξύδη; Από τη μέχρι τώρα έρευνα δεν επιβεβαιώθηκε κάτι τέτοιο (Τυπάλδος, 1860; Ζάνου, 2022: 106). Είναι όμως ένα ερώτημα που απαιτεί περισσότερο έλεγχο.

Σε άλλη επιστολή της 29ης Ιουνίου (ν.η.) δίνονται πληροφορίες για τη δράση του σημαντικού αρματολού της Δυτικής Ελλάδος, Γεωργίου Βαρνακιώτη, ο οποίος είχε το αρματολίκι του Ξηρόμερου:

Ένας συγκεκριμένος Βαρνακιώτης, που απ' ό,τι φαίνεται είναι ο αρχηγός στις συρράξεις στην Ακαρνανία και που ήταν επικεφαλής στην επίθεση στο Βραχώρι ήρθε στο νησί του Κάλαμου πριν τρεις μέρες, φέρνοντας μαζί του πέντε Τούρκους τους οποίους άφησε εκεί για να τους προστατέψει. Τρεις από αυτούς είναι μεγαλέμποροι από την παραπάνω πόλη (Βραχώρι), και οι άλλοι δύο οι γιοι του κυβερνήτη κατά την απόδρασή του τους πρότεινε να πάνε σε αυτόν (Βαρνακιώτη) για να τους προστατέψει όπως και έκανε φιλοξενώντας τους στο εξοχικό του στον Κάλαμο. Ένα χρόνο πριν όταν διώκονταν από τον Αλή Πασά, εγκατέστησε την γυναίκα και την οικογένεια του στον Κάλαμο ενώ ο ίδιος παρέμεινε στην ηπειρωτική χώρα. Κάτω από αυτές τις περιστάσεις, θα κάνει αυτό το νησί άντρο για τους λήσταρχούς του, και αναμένω από την Εξοχότητά σας οδηγίες για το πώς θα κινηθώ. Νομίζω πως η οικογένεια πρέπει να φύγει, μιας και αυτές οι κινήσεις του, τον απομακρύνουν από την εύνοια αυτής της κυβέρνησης. (PROK1821 CO136/435; Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: 112.).

Οι επιστολές του 1822 έχουν κύριο θέμα το προσφυγικό, την πειρατεία, ζητήματα γύρω από τη στάση του δικαστή Βρετού στον Κάλαμο αλλά και πληροφορίες για πολεμικά επεισόδια στην ευρύτερη θαλάσσια περιοχή ευθύνης του Τοποτηρητή.

Νωρίς το πρωί της 20^{ης} τρέχοντος, γύρω στις 10 το πρωί είδε ένα μικρό μπρίκι κοντά στις ακτές της Οζιάς. Προς βορειοδυτικά 5 μεγάλα Ελληνικά κατευθύνονταν προς αυτό, στις 11 το είχαν φτάσει, άρχισε μάχη μέχρι τη 1:30 όταν πλησίασαν κι άλλα δύο Ελληνικά. Κατάλαβα πως το Τουρκικό κατευθύνονταν προς το νησί (Ιθάκη) με ελαφρύ άνεμο και κάποιες ζημιές. Τα 7 πιο μεγάλα καράβια συνέχισαν να ρίχνουν κι ήρθαν κι αυτά. Αυτά μέχρι τις 4:30 όταν το Μπρίκι ήταν στο στόμιο του λιμανιού του Σαρακίνικου. Στο μέρος που περπατήσατε όταν ήρθατε εδώ. Τότε οι Έλληνες του έριξαν Μπουρλότο αλλά οι Τούρκοι τα κατάφεραν τόσο καλά που ξέφυγαν ενώ το δικό τους φλέγονταν. Στις 5 ήρθε να αγκυροβολήσει με το κεντρικό ιστίο σπασμένο και σε κακή κατάσταση. Τα 6 Ελληνικά έφυγαν αμέσως. Νωρίτερα είχα καλέσει στρατό αστυνομία και τη φρουρά του Υγειονομείου.... σήμερα το πρωί ήρθε ο πλοίαρχος Maemet Beir, το πλοίο Imperial Ottomanο πήγαινε από Ηγουμενίτσα για το Κάστρο της Ναυπάκτου, πάνω του ήταν κι ένα υψηλό πρόσωπο που ανήκε στον Risset Pasha, 15 σκοτώθηκαν και πετάχτηκαν στη θάλασσα. Τώρα είναι 7 νεκροί στο κατάστρωμα, ανάμεσά τους και το υψηλό πρόσωπο, οι άλλοι είναι αξιωματικοί. Παρακαλούνε να τους επιτραπεί να τους θάψουν, στο οποίο συμφωνώ, ανεξάρτητα από την γνώμη του Καπετάνιου που λέει πως ο Πασάς πολύ θα στεναχωριόταν αν πετούσαμε το αγαπημένο του πρόσωπο στη θάλασσα. Το θεωρώ πιο ασφαλές (να θαφτούν) αφού αν τους πετάξουμε απ' το πλοίο σε τόσο κοντινή απόσταση από τις ακτές, η θάλασσα θα τους ξεβράσει. Οκτώ είναι άσχημα λαβωμένοι και ο καπετάνιος μας παρακαλεί για ιατρική βοήθεια, που θα παράσχω¹¹ (PROK 1822 CO136/447).

Την περίοδο του 1823 το κυρίως θέμα των επιστολών αφορούσε τη μετακίνηση προσφύγων προς την Ιθάκη και τα νησιά της, Κάλαμος, Καστός και το σύμπλεγμα των Εχινάδων. Η διαχείριση του ζητήματος αλλά και η εκμετάλλευσή τους από δημόσιους λειτουργούς. Η εξέλιξη του πολέμου και η πορεία των επισκευών του οθωμανικού πλοίου ιδιοκτησίας του Γιουσούφ Πασά είναι η κύρια θεματολογία σε διαδοχικά γράμματα από τις αρχές ως τα μέσα του 1823, οπότε οι αναφορές στην πειρατεία είναι πιο συχνές. Τον Δεκέμβριο του 1823 σημειώνεται ναυμαχία έξω από την Ιθάκη, με πρωταγωνιστή τον

¹¹ Κατά την 8ην Νοεμβρίου έφθασαν έξω της πόλεως τα αναμενόμενα Υδραϊκά πλοία. Ήσαν επτά υπό τον αρχηγόν της μοίρας τον Λάζαρον Παναγιώταν. Τα υπό τον Γιουσούφ τουρκικά μόλις αντελήφθησαν τα ελληνικά έσπευσαν να φύγουν εγκαίρως και κατευθύνθησαν προς τας Πάτρας, πλὴν ενός βρικίου, το οποίον εκτόπησεν ο Παναγιώτας του έφθειρε το ήμισυ του πληρώματος και το ηνάγκασε να καταφύγη κακώς έχον εις Ιθάκη. (Κόκκινος, 1967: 174).

Μαυροκορδάτο. Ακολουθεί ένα μικρό σπάραγμα της επιστολής του Wright Knox προς τον Adam:

Το πρωί στις 10 του μηνός, ο ελληνικός στόλος αποτελούμενος από 17 πλοία εθεάθη έξω από το Μεσολόγγι. Γύρω στις 8 πυροβολισμοί ακούστηκαν και κατά την προσέγγισή μου σε μέρος θέασής τους στέκονταν σε κατεύθυνση προς το νησί (Ιθάκη) κοντά σε ένα τούρκικο μπρίκι που κατά έναν τρόπο το είχαν περικυκλώσει. Γύρω στη 1 το είδα τελευταία φορά στο πιο απομονωμένο νοτιότερο μέρος και πιο δύσκολο σε προσέγγιση από την πόλη μέρους (της Ιθάκης). Φαινόταν σαν να έτρεχε για την ακτή. Γρήγορα πήραμε την κατεύθυνση με την Αστυνομία και τους φρουρούς, φτάνοντας εκεί χάρηκα που έμαθα πως ήταν κιόλας εκεί ο Captain of the Port και έκανε ό,τι έπρεπε¹² (PROK1823 CO 136/ 461).

Το 1824 οι επιστολές έχουν ποικιλία πληροφοριών. Αρκετές αφορούσαν καταδρομικές ενέργειες αλλά και πληροφορίες για τη διακίνηση σκλάβων. Στις 17 Απριλίου του 1824 ο Wright Knox γράφει προς τον αντικαταστάτη γραμματέα Lane:

Λίγο καιρό πριν με ένα Ιθακησιακό καράβι έρχονται από Λευκάδα 1 φυλακισμένος, επιβάτες για Πρέβεζα (από Πάτρα) και τέσσερα Ελληνόπουλα. Ένα αγόρι 11 τρία κορίτσια από 8-5 χρονών. Την επόμενη μέρα ο υπεύθυνος Τούρκος μπροστά στις αρχές υποστηρίζει ότι νοίκιασε το πλοίο στον Πεταλά (νησί) για 1.800 πιάστρες για να τους πάει στην Πρέβεζα, ήταν μήνες εκεί μέχρι να βρουν ευκαιρία. Τα παιδιά ήταν, είπε, Τουρκάκια και τους έδωσε τουρκικά ονόματα. Τότε εξέτασαν τον караβοκύρη που είπε τα ίδια, [και ότι] για τα παιδιά δεν γνώριζε (PROK1824 CO 136/479).

Το φτωχό σε επιστολές 1825, εμφανίζονται μόλις 12 επιστολές, οι οποίες παρέχουν πληροφορίες για τις κινήσεις των δύο αντίπαλων στόλων, του ελληνικού και του οθωμανικού, αλλά και ποικίλα οικονομικά στοιχεία.

Το 1826 έχουμε αναφορές για την πολιορκία και την Έξοδο του Μεσολογγίου. Ανάμεσά τους υπάρχει μία ενδιαφέρουσα μαρτυρία ενός επιζώντα της Εξόδου του Μεσολογγίου που συμπεριλαμβάνει αναφορές στον Γ. Καραϊσκάκη και την εμφάνιση του ελληνικού στόλου στα νερά της Ιθάκης, υπό τον Κ. Κανάρη. Μάλιστα, ένα μέρος του υλικού περιέχει λεπτομέρειες για το εσωτερικό του Λαζαρέτου, για τη μέθοδο αποστείρωσης αντικειμένων και το χρονικό κρούσματος πανώλης στο νησί, τον τρόπο αντιμετώπισής τους και την έλευση ειδικού καθαριστή από την Κέρκυρα, ώστε να απολυμάνει το μολυσμένο πλοίο.

---

¹² Ο Julius Milligen στα απομνημονεύματά του *Memoirs of the affairs of Greece* (1831), London αναφέρει όχι μόνο το ότι είδε τη σκηνή, αλλά ότι περιέθαλψε και τους Οθωμανούς τραυματίες (Milligen, 1831: 38-39). Το ίδιο γεγονός περιγράφει ο ίδιος ο Λόρδος Βύρωνας (Cochran, 2011: 7).

Τελευταίος χρόνος του Wright Knox στο αξίωμα του Τοποτηρητή ήταν το 1827. Μέχρι και τον Νοέμβριο του ίδιου έτους στα γράμματά του υπάρχουν θέματα για την ένταση της καταδρομής (με αναφορές σχεδόν σε κάθε γράμμα) αλλά και εσωτερικά ζητήματα του νησιού.

Συμπεράσματα

Ανακεφαλαιώνοντας, θεωρούμε πως οι 264 επιστολές, που αποτελούν την επτάχρονη αλληλογραφία του Τοποτηρητή της Ιθάκης με την Κεντρική Διοίκηση του Ιονικού Κράτους, παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για την Ελληνική Επανάσταση στη Δυτική Ελλάδα και τις συνέπειές της στην ευρύτερη περιοχή καθώς και για τη στάση των βρετανικών αρχών προστασίας στα ζητήματα αυτά. Πέραν από τις ειδήσεις και τις φήμες για ιστορικές μάχες σε ξηρά και θάλασσα στη Δυτική Ελλάδα ή για την ενεργό δράση προσώπων, περιέχουν στοιχεία για την καταδρομή και την πειρατεία, τη δημόσια υγεία, το προσφυγικό ζήτημα και τον τρόπο αντίδρασης της τοπικής κοινωνίας και των αρχών. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να εμπλουτίσουν την εικόνα που έχουμε για την Ιθάκη και τα νησιωτικά της εξαρτήματα εκείνη την περίοδο. Επιπλέον, καθώς καλύπτουν μία μεγάλη χρονική περίοδο, με συνεχείς ανταποκρίσεις, συγκροτούν ένα γόνιμο ερευνητικό υλικό, που χρήζει περαιτέρω μελέτης.

Αρχεία

Public Records Office (National Archives, Kew): *Αλληλογραφία μεταξύ Wright Knox και Διοίκησης στην Κέρκυρα* 1821: CO 136/435, 1822: CO 136/447. 1823: CO 136/461, 1824: CO 136/479, 1825: CO 136/497, 1826: CO 136/513. 1827: CO 136/530, 1828: CO 136/551.

Βιβλιογραφία

Cochran, Peter. *Byron's Writings in Greece, 1823–4*. Ανακτήθηκε από: <https://lordbyron.org> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 25/02/2026).

Cuming, Michael (2019), *The Sword of Ithaca*, London: Ιδιωτική έκδοση.

Green, Philip James (1827), *Sketches of the War in Greece: In a Series of Extracts from the Private Correspondence of Philip James Green*, London: Hurst.

Milligen, Julious (1831), *Memoirs of the Affairs of Greece*, London: J. Rodwell. <https://lordbyron.org> (Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 25/02/2026).

Βακαλόπουλος, Απόστολος Ε. (1980), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη: Ηρόδοτος, 5.

Βερούκιος Σπύρος (1964), *Ιστορία των «Ηνωμένων Κρατών» των Ιονίων Νήσων*, Αθήνα.

Γκέκας, Σάκης (2021), *Ξενοκρατία, οικονομία, κοινωνία και κράτος στα Επτάνησα (1815–1864)*, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ζάνου, Κωνσταντίνα (2022), *Τραυλίζοντας το Έθνος. Διεθνικός πατριωτισμός στη Μεσόγειο, 1800-1850*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Κόκκινος, Διονύσιος (1967), *Η Ελληνική Ιστορία*, Αθήνα: Μέλισσα, 3.

Κόκκινος, Διονύσιος (1967), *Η Ελληνική Ιστορία*, Αθήνα: Μέλισσα, 4.

Μεταξάς, Κωνσταντίνος (1878), *Ιστορικά απομνημονεύματα εκ της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα: Τύποις Κτενά.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (1975), Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 12.

Πετράτος, Πέτρος (2021). «Οι Ιθακήσιοι και η Φιλική Εταιρεία», στο Δημήτρης Κ. Ζυμάρης (επιμ.), *Πρακτικά επιστημονικής ημερίδας, 200 χρόνια από την εγκατάσταση των εφόρων της Φιλικής Εταιρείας στην Επτάνησο*, Αθήνα 30 Νοεμβρίου 2019, Κέρκυρα: Αναγνωστική Εταιρεία Κέρκυρας / Κερκυραϊκή Ένωση Αθηνών «Ο Άγιος Σπυρίδων», 335-343.

Σιμόπουλος, Κυριάκος (1999), *Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21: Απομνημονεύματα, χρονικά, ημερολόγια, υπομνήματα, αλληλογραφία εθελοντών, διπλωματών, ειδικών απεσταλμένων, περιηγητών, πρακτόρων κ.ά.*, Αθήνα: Στάχυ, 1.

Τυπάλδος Αιμίλιος (1860), *Biografia del cavaliere Andrea Mustoxidi / Scritta e pubblicata in Venezia nell'anno 1836 Emilio Tipaldo, corretta dallo stesso Mustoxidi in Corfu nell' anno 1838. Annotata e continuata sino alla sua morte da Andrea Papadopulo Vreto Leucadio. Coll' Aggiunta di una interessante Corrispondenza storico-politico-letteraria diretta ad Esso dal Cavaliere Mustoxidi*, Αθήνα: Τυπογραφείο Π. Α. Σακελλαρίου.